

УДК 342.7 : 342.4 (497.11)(091)
342.4 : 342.4 (497.11)(091)
Изворни научни рад
Предато: децембар 2004.
BIBLID: 0550-2179, 38 (2004) 2:1: p. 7-25

*Др Маријана Пајванчић, редовни професор
Правног факултета у Новом Саду*

ЗАШТИТА ЉУДСКИХ ПРАВА У ПРОЈЕКТИМА УСТАВА СРБИЈЕ

Сажетак: У раду се, применом компаративног метода, анализира уставни концепт заштите људских права у предлозима за нови Устав Србије.

Основни принцип људским правима ослоњен је на схватање устава као основног гаранција људских права. То се потврђује не само на начелном нивоу као и посебним уставних правила. Каталог људских права који, у највећој мери следи међународне стандарде људских права, доуњавају инструментима заштите људских права. Ограничења и одступања су рестриктивна и доушћена под условима и у границама које утврђује устав. Апсолутно заштићена права су изузета из режима одступања у ванредним приликама. Сви акти који уређују одступања подлежу контроли од стране Народне скупштине.

Предвиђена је нова институција за заштиту људских права. То је заштитник права грађана (омбудсман) који уједињује судску заштиту људских права. Систем заштите људских права проширен је и на непосредну заштиту пред уставним судом. Начело непосредне примене уставом гарантованих људских права доуњује начело њихове непосредне заштите пред уставним судом. Непосредну уставноправну заштиту људских права омогућује институцији уставне жалбе као нови инструмент заштите. Заштита људских права укључује међународноправну заштиту пред међународним телима у чијој је надлежности одлучивање о заштити људских права (судска заштита), као и право на међународни надзор над остваривањем људских права.

Кључне речи: устав, људска права, заштита, предлози за нови устав Србије, омбудсман, уставна жалба, међународна заштита.

У уставној дебати која је вођена у стручној јавности током 2003 године у оквиру припреме новог Устава Србије, пажња је била усмерена на неколико уставних пројеката, припремљених у периоду од 2001 до 2003 године. Од укупно пет уставних пројеката два су припремљена у политичким странкама¹, два су резултат рада експертских група окупљених око невладиних организација², један је ауторски рад професора уставног права³. Општи увид у пројекте упућивао је на закључак да међу ауторима пројеката не постоје суштинске разлике у односу на статус и гаранције људских права и њихову уставну заштиту. Пажљивији увид, међутим, показује да извесне разлике у приступу овој материји устава ипак постоје. У нашем раду желимо да проверимо да ли међу ауторима уставних пројеката постоји консензус у приступу материји људских права, њиховом месту у уставу и уставном уређивању система заштите људских права и нарочито да ли је консензус видљив и у односу на нове институте заштите људских права који у овом тренутку не постоје у уставном систему Србије?

Приметно је настојање аутора пројеката да установе посебне уставне гаранције поштовања људских права зајемчених уставом. Ово настојање видљиво је у генералном приступу који, на нивоу начела, дефинише општи уставни оквир заштите људских права и ближе одређује статус људских права, посебно основних права, у уставном систему. Теоријски став о уставу као гаранту и заштитнику људске слободе потврђује се установљавањем низа посебних правила која операционализују овај начелни приступ.

Основне одредбе устава и заштита људских права

Одредбе о људским правима систематизоване су у посебним поглављима устава која следе иза уводног дела устава (основне одредбе). Значај људских права у контексту уставне државе руководи ауторе пројеката да најважније принципе на којима почива уставни концепт људских права утврде у основним одредбама устава. Ове одредбе на начелном нивоу дефинишу уставни концепт људских права и исказују став аутора према уставу као гаранту и заштитнику људских права.

Гарантовање и заштита људских права везују се уз принцип владавине права као његово суштинско својство. Владавина права је „врховна вредност Устава” која се, између осталог, потврђује и остварује „уставним јемствима људских и мањинских права”⁴. Уставним гаранцијама људских права неки аутори придодају и уставно гарантовање заштите људских права, без којих владавина права као принцип на коме се темељи уставна држава, остаје непотпун⁵. Људска пра-

¹ *Нацрт Устава Републике Србије* (Демократска странка Србије), 2003 и *Нацрт Устава Србије* (Демократска странка), 2003.

² *Предлог за нови Устав Србије*, Београдски центар за људска права, Београд, 2001; *Пројект Устава Републике Србије, Forim iuris*, Нови Сад 2001.

³ Др П. Николић: *Устав Краљевине Србије – нацрт*, Издање аутора, Београд, 2001

⁴ Пројект ДСС члан 3.

⁵ Пројект, Београдског центра за људска права, стр. 22, теза Демократија и владавина права, став 6.

ва наводе се међу начелима на којима почива „демократска, правна и социјална држава” и утврђује обавеза државе да поштује људска права⁶.

У основним одредбама устава посебно се установљавају општи оквири гарантовања права националних мањина, због значаја који оваква гаранција има у мултиетничком друштву. Права националних мањина⁷ гарантована међународним правом призната су и у унутрашњем праву⁸. Мере афирмативне акције, у контексту гарантовања права националних мањина, наводе се у основним уставним одредбама само у два пројекта⁹. Ове мере се, сагласно стандардима међународних конвенција, предузимају у циљу „подстицања равноправности националних мањина”¹⁰, односно „превазилажењу фактичких разлика у условима за остваривање универзалних људских права”¹¹ и не сматрају се дискриминаторним.

Принцип непосредне примене устава

Принцип непосредне примене устава у материји људских права опште је прихваћен од стране аутора пројеката. Овај принцип експлицитно је утврђен у уставу¹². Разлике које бележимо односе се на извесне допуне начелног става о непосредној примени устава садржане у неким од пројеката. То се посебно односи на непосредну обавезу свих државних органа да поштују уставна јемства људских права и устав „као највиши и непосредно примењљиви закон земље”¹³; међународне стандарде људских права и њихово уставно гарантовање и непосредну примену¹⁴; непосредну уставносудску заштиту људских права, посебно основних права¹⁵.

⁶ Пројект др П. Николића члан 2 став 2 и члан 5; пројект ДС у основним одредбама утврђује само општу обавезу државе да поштује, штити и унапређује људска и мањинска права. (члан 4), док експлицитних одредби о мањинским правима нема.

⁷ Приметна је разлика у терминологији: „националне и етничке мањине” (П. Николић); „националне мањине” и „мањинске националне заједнице” (*Forum iuris*); „националне мањине”, „људска и мањинска права” (ДСС).

⁸ Пројект др П. Николића члан 6; Пројект ДСС члан 14; пројект *Forum iurisa*, стр. 19 теза 6.

⁹ Пројект ДСС члан 14 став 2 и пројект *Forum iurisa*, Теза 6 став 2 стр. 21.

¹⁰ Пројект ДСС члан 14 став 1.

¹¹ Пројект *Forum iurisa*, теза 6 стр. 21.

¹² Пројект др П. Николића члан 22; пројект ДСС, члан 17; пројект *Forum iurisa*, стр. 27 теза 4 став 1; пројект, Београдског центра за људска права теза Непосредна примењљивост, став 1 стр. 24; пројект ДС члан 21.

¹³ Пројект, Београдског центра за људска права, стр. 24 теза Непосредна примењљивост и обавезност, став 2.

¹⁴ Пројект ДСС, члан 17 став 2; пројект ДС, члан 21.

¹⁵ Пројект *Forum iurisa* теза 4 став 2 стр. 27.

Рестриктивне надлежности законодавца у материји људских права

Видљиво је настојање да се сузи простор деконституционализацији људских права путем закона нарочито у случају ограничења или одступања од уставом гарантованих људских права. Људска права гарантују се уставом и примењују непосредно на основу устава. Надлежност законодавца у овом домену је ограничена и допуштена је само на основу устава и у границама утврђеним уставом. Аутори пројеката полазе од оваквог приступа уставном статусу људских права. Он се, између осталог, манифестује у постављању услова, граница и оквира законодавне надлежности у материји људских права.

Међу ауторима постоје извесне разлике, које се односе на услове под којима је могуће успоставити надлежност законодавца у материји људских права. С обзиром на ове разлике могуће је уочити три приступа.

Један, код аутора који наводе алтернативно два услова за успостављање надлежности законодавца да ближе уређује људска права гарантована уставом. Први, да постоји изричито овлашћење у Уставу да се законом уреди ова материја, и други да је законско уређивање „појединих људских права неопходно за остваривање права”¹⁶. Формулација одредбе упућивала би на закључак да су овлашћења законодавца ограничена. Он може уредити само поједина права позивом на одредбу да је то неопходно за њихово остваривање.

Други, код аутора који наводе само један услов – изричито уставно овлашћење да се законом уреди материја људских права, уз постављање ограничења за законодавца који људска права може уредити само „у границама које одређује устав”¹⁷, као и да се основна права уређују уставним законом за чије је доношење прописана строжија процедура¹⁸. Аутори који прихватају ово решење праве одређену разлику између основних и законских права у погледу њиховог уставног статуса, што има утицаја и на надлежности законодавца у домену основних односно законских права. Када су у питању ова друга, сагласно њиховој природи, „закон може уредити обавезе државе” у домену социјално економских права „на основу овлашћења и у обиму који одређује Устав”¹⁹.

Трећи, који услове за законодавну делатност у материји људских права прописује само у случају када законодавац уређује ограничења људских права. Ограничења се могу уредити законом „само на основу уставом прописаних ограничења”²⁰, или су законска ограничења људских права допуштена само уколико то „допушта Устав, у сврхе ради којих га Устав допушта, и у обиму неопходном да се уставна сврха ограничења задовољи у демократском друштву” као и да „ограничење не сме задирати у суштину права”²¹.

¹⁶ Пројект др П. Николића, члан 22 став 2; пројект, Београдског центра за људска права теза Непосредна примењивост и обавезност, став 2 стр. 24.

¹⁷ Пројект *Forum iurisa* теза 3 став 1 стр. 27.

¹⁸ *Ibidem*, теза 3 став 3 стр. 27.

¹⁹ *Ibidem*, теза 3 став 5 стр. 27.

²⁰ Пројект ДС члан 19 став 1.

²¹ Пројект ДСС члан 17 став 1.

Већина аутора је сагласна у томе да су овлашћења законодавца у домену људских права ограничена на уређивање начина остваривања уставом гарантованих права. То се и експлицитно наводи у уставу²².

Законодавац није овлашћен да уређује садржину права, јер је она гарантована уставом. Овај став, у неким од пројеката, експлицитно је утврђен у уставу, али га аутори везују за статус свих основних права²³ или само за случај када законодавац, на основу изричитог уставног овлашћења, прописује ограничења људских права²⁴.

Ограничење људских права

Посебно осетљиво питање уставног статуса и заштите људских права су случајеви у којима је допуштено ограничење уставом гарантованих људских права. У свим пројектима устава, који су били предмет анализе, овом питању поклоњена је дужна пажња. Одговоран и озбиљан приступ овом важном питању које уједно показује и приступ аутора уставном статусу људских права исказује се нарочито у неколико основних полазних начела, која су у пројектима ближе уређена.

Ограничења људских права допуштена су само у случају када је то прописано у самом уставу. Начелни приступ да се људска права гарантују уставом, као и да се уставне одредбе о људским правима примењују непосредно, добија на овај начин и посебну потврду у околностима у којима се ограничава право гарантовано уставом. Анализа уставних пројеката показује да се на уређивање ограничења примењују две основне групе правила. Прва група односи се на уређивање општих оквира, услова и граница у којима је ограничење допуштено. Видљиво је да аутори своју пажњу посебно концентришу на ову групу правила, која недостају у важећем Уставу Републике Србије, следећи у томе међународне стандарде људских права као и Повеља о људским и мањинским правима и грађанским слободама²⁵. Друга група правила се односи на ограничења конкретних права када се ограничење уређује у самом уставу.

Начелни приступ који ближе дефинише оквире, услове и границе у којима је допуштено ограничење људских права, ближе одређују следећа уставна правила:

²² Пројект др П. Николића члан 22 став 2; пројект Београдског центра за људска права теза Непосредна применљивост и обавезност, став 2 стр. 26; пројект *Forum iurisa*, стр. 27 теза 3 ставови 2 и 3 стр. 27.

²³ Пројект *Forum iurisa* теза 3 став 4 стр. 27.

²⁴ Пројект ДСС, члан 17 став 1 ин фине; пројект Београдског центра за људска права теза Ограничења људских права, став 5 стр. 26.

²⁵ Члан 5 Повеље о људским и мањинским правима и грађанским слободама.

– Људска права се могу ограничити само „ако то устав допушта”²⁶, само „на основу уставом прописаних ограничења”²⁷, само „уз позив на уставну одредбу која допушта ограничење”²⁸, забрану прописивања генералних ограничења²⁹ или суспендовања људских права³⁰, „само на основу Уставом прописаних ограничења законом који има општу примену и који садржи позив на уставну одредбу којом се ограничење дозвољава”³¹, односно само „у случајевима утврђеним самим Уставом”³²

– При ограничавању људских права оквир и границе овлашћења одређује сврха због које „устав *допушта* (подвукла М. Пајванчић) ограничење”³³, односно „сврха због које је ограничење *уведено* (подвукла М. Пајванчић)”³⁴. Упоредивање ова два приступа пример је како се при изради прописа брижљиво треба односити према терминима који се користе, јер они битно могу изменити смисао и садржај норме. Прво од наведених правила одређује границе овлашћења приликом одлучивања о ограничењу људских права везујући их за устав. Сврху ограничења и допустивост ограничења прописује устав, што је у складу са међународним стандардима људских права. У другом случају сврха ограничења људских права везује се уз критеријуме који дефинише пракса због које се уводе ограничења људских права што није у складу са међународним стандардима. Ближе одредбе о овом питању не садржи само један од пројеката³⁵.

– Начелан став о рестриктивном приступу могућим и допустивим ограничењима људских права гарантованих уставом, као и доследно поштовање принципа да се само уставом могу утврдити ограничења људских права, потврђује се и у уставном правилу да се „ограничења не могу уводити у друге сврхе осим оних због којих су уставом прописана”³⁶.

– Обим у коме устав допушта ограничавање људских права представља, такође, један од критеријума за поступање приликом одлучивања о ограничавању људских права. Људска права могу се ограничити „у мери која је не-

²⁶ Пројект ДСС члан 18 став 1.

²⁷ Пројект ДС члан 19 став 1. Формулација ове одредбе („на основу уставом прописаних ограничења”, члан 19 став 1 ин fine), доведена у везу са целином члана који уређује ограничење људских права није прецизна и може бити повод различитим интерпретацијама. Нејасно је да ли се ограничења људских права уређују уставом или устав мора уредити само правни основ за овлашћење законодавца („законом се могу ограничити”, члан 19 став 1).

²⁸ Пројект *Forum iurisa* теза 1 став 7 стр. 26.

²⁹ *Ibidem*, теза 1 став 3 стр. 26.

³⁰ *Ibidem*, теза 1 став 4 стр. 26.

³¹ Пројект Београдског центра за људска права теза Ограничења људских права, став 1 стр. 26.

³² Пројект др П. Николића члан 22 став 2.

³³ Пројект ДСС члан 18 став 1; пројект *Forum iurisa* теза 1 став 7 стр. 26; пројект Београдског центра за људска права теза Ограничење људских права став 1 стр. 26.

³⁴ Пројект ДС члан 19 став 1.

³⁵ Пројект др П. Николића.

³⁶ Пројект Београдског центра за људска права теза Ограничења људских права, став 3 стр. 26; пројект ДСС члан 18 став 1; пројект *Forum iurisa* теза 1 став 8 стр. 26; пројект ДС члан 19 став 3.

опходна да би се у отвореном и слободном демократском друштву³⁷ задовољила сврха због које устав допушта ограничење. У једноме од уставних пројеката критеријум који одређује меру у којој је допуштено ограничење људских права не везује за уставом прописану допуштено ограничења, већ за постизање сврхе због које је „ограничење уведено”, што релативизује уставну заштиту људских права, и није сагласно принципима непосредне примене устава у материји људских права и уставне заштите људских права³⁸.

– У свим анализираним пројектима устава експлицитно је утврђено да ограничење људских права „не сме задирати у суштину права”³⁹. Овом уставном нормом се поставља општи оквир за законодавну делатност у области људских права, ограничава се законодавац и прецизира, већ наведено уставно правило да се законом може уредити само начин остваривања, али не и материјална садржина права. Аутори пројеката доследно прате свој основни приступ људским правима и њиховом статусу у уставном систему. Уставни статус људских права и принцип да се људска права уређују уставом потврђује се посебно и уставном одредбом према којој законодавац није овлашћен да, уређујући ограничења људских права задира у саму суштину права. У том погледу приступ аутора се разликује од оног који налазимо у Уставу Републике Србије, који допушта могућност да се законом уреди не само начин већ и услови под којима се законом могу уредити људска права уз услов да је то предвиђено Уставом⁴⁰.

– Напошетку, само један од пројеката садржи још један сет уставних правила којима се штити уставни статус људских права, посебно основних људских права. У основним одредбама устава, одређен је начелни став о односу устава и људских права, у оквиру којег и општи оквир ограничења људских права. Ограничење људских права допуштено је „само у складу са општеприхваћеним принципима међународног права, по процедури прописаној Уставом, и на начин који не доводи у питање људску слободу и функционисање уставне демократске заједнице”⁴¹. Према ауторима овог пројекта свако ограничење људских права је „изузетак и рестриктивно се уређује уставом”⁴², није допуштено „прописивање генералних ограничења људских права”⁴³, као ни „суспензија људских права”⁴⁴.

³⁷ Пројект Београдског центра за људска права теза Ограничења људских права, став 1 стр. 26; пројект ДСС члан 18 став 1; пројект *Forum iurisa* теза 1 став 7 стр. 26.

³⁸ Пројект ДС члан 19 став 2 ин фине.

³⁹ Пројект Београдског центра за људска права теза Ограничења људских права, став 5 стр. 26; пројект ДСС члан 18 став 1; пројект *Forum iurisa* теза 1 став 5 стр. 26; пројект ДС члан 19 став 4.

Пројект Београдског центра за људска права теза Ограничења људских права, став 1 стр. 26; пројект ДСС члан 18 став 1; пројект *Forum iurisa* теза 1 став 7 стр. 26.

⁴⁰ Члан 12 став 1 Устава Републике Србије. О критици ових уставних правила шире код др М. Пајванчић: *Уставни оквири и границе остваривања људских права*, Архив за правне и друштвене науке, бр. 2 – 3/ 1991 стр. 230 – 237.

⁴¹ Пројект *Forum iurisa* теза 5 став 3 стр. 21.

⁴² *Ibidem* стр. 26 теза 1 став 6.

⁴³ *Ibidem* стр. 26 теза 1 став 3.

⁴⁴ *Ibidem* стр. 26 теза 1 став 4.

Поред начелних одредаба које принципијелно ситуирају ограничење људских права у уставни контекст, други модалитет уставног ограничења људских права јесу ограничења која устав прописује *уз одређена права*. Овај вид ограничења представља изузетак од општег уставног правила⁴⁵ уз који се прецизирају услови под којима је могуће и допуштено ограничење појединог права, разлози који допуштају ограничење као и основна правила поступања приликом одлучивања о ограничењу. Уз то у уставу се наводи и орган власти у чијој је надлежности одлучивање о ограничењу права.

Одступање од људских права

Могућност одступања од уставом гарантованих људских права у време ванредног стања⁴⁶ предвиђена је у свим пројектима устава. Ближе одредбе о околностима под којима је допуштено одступање, органима у чијој је надлежности одлучивање о одступању од уставом гарантованих људских права као и правима која су изузета од режима одступања (апсолутно заштићена права) садрже сви осим једног пројекта⁴⁷. Одредбе које се односе на ова питања систематизоване су у поглављима устава која се односе на људска права⁴⁸ или у поглављу о организацији власти у делу који уређује надлежности органа власти који одлучују о одступању од људских права⁴⁹.

Околности у којима су допуштена одступања од уставом гарантованих људских права аутори пројеката везују уз ванредно стање. Ванредно стање се, сагласно међународним стандардима⁵⁰ у овој области, ближе дефинише као стање „које угрожава опстанак заједнице”⁵¹. Пажљивија анализа показује да се, у неким пројектима, ближе одређују облици ванредног стања. Ванредно стање постоји у више облика, као ванредно стање и ратно стање⁵² и стање непосредне ратне опасности⁵³. Разлика између ванредног стања и ратног стања ближе је

⁴⁵ Видети, на пример: личну слободу, слободу кретања, тајност писама, слободу окупљања, право на политичко организовање и др.

⁴⁶ Видети др М. Пајванчић *Режим слобода и права грађана у ванредним приликама*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду 1993 стр. 73-79; др К. Чавошки *Рајне уредбе*, Зборник Уставност и владавина права, ЦУПС, Београд, 2000, стр. 457 – 481; др М. Пајванчић *Уставности ванредног стања*, Зборник Уставност и владавина права, ЦУПС, Београд, 2000 стр. 435 – 457.

⁴⁷ Пројект др П. Николића.

⁴⁸ Пројект Београдског центра за људска права теза Одступања став 1 стр. 26; пројект ДС члан 20; пројект *Forum iurisa* теза 1 став 9 стр. 26.

⁴⁹ Пројект ДСС (члан 141).

⁵⁰ Пакт о грађанским и политичким правима, члан 4 став 1, издање Београдског центра за људска права, Београд, 1998, стр. 15

⁵¹ Пројект Београдског центра за људска права, теза Одступања од људских права став 1 стр. 26; пројект ДСС чланови 140 и 141 став 1; пројект *Forum iurisa*, тезе 1 и 2 стр. 26 и 27; пројект ДС не одређује ближе природу ванредног стања као ни пројект др П. Николића.

⁵² Пројект ДСС члан 140; пројект ДС члан 20; пројект Београдског центра за људска права Теза Надлежност скупштине, став 1 алинеја 7, стр. 45.

уређена у неким пројектима. Основна разлика везује се за околности које су повод за проглашење ванредног стања и околности због којих се проглашава ратно стање. У првом случају разлози су унутрашње природе у другом спољашње природе. Занимљиво је указати на нијансиране разлике при дефинисању природе унутрашњих прилика које су повод за проглашење ванредног стања. Ванредно стање може бити проглашено због оружане побуне усмерене на свргавање органа власти у Републици Србији, оружаног насиља које угрожава безбедност и имовину грађана, као и када наступе природне, привредне или техничке катастрофе⁵⁴, односно и у случају „нелегитимног и нелегалног преузимања и искључиве контроле јавне власти” као и у случају „масовног угрожавања (подвукла М. Пајванчић) безбедности и имовине грађана”⁵⁵.

С обзиром на последице по статус и одступања од уставном гарантованих људских права у време специфичних околности у којима функционише уставни систем у време ванредног стања, неколико питања заслужују посебан коментар.

Прво, ко располаже правом да прогласи ванредно стање, по којој процедури се одлука доноси и да ли одлука подлеже контроли?

Одлучивање о проглашењу ванредног стања је у надлежности скупштине⁵⁶. Своју одлуку скупштина доноси на предлог владе⁵⁷. Од овог основног правила могућ је изузетак. Одлуку о проглашењу ванредног стања може донети влада, под условом да скупштина није у могућности да се састане.

Друго, у ком обиму је допуштено одступање од људских права и да ли је одступање допуштено у односу на сва или само нека људска права?

Одступања од уставом гарантованих људских права допуштена су само у границама које прописује устав, следећи међународне стандарде у погледу статуса апсолутно заштитљених права, која се изузимају из режима одступања, као и у погледу обима и садржаја одступања. Мере одступања од људских права не смеју да доведу до разликовања на основу неког личног својства појединца (боја коже, пол, раса, језик, национална припадност, вероисповест, друштвено порекло)⁵⁸. Садржај мера којима се одступа од људских права гарантованих уставом ограничен је природом стања у коме се налази уставни поредак, а од-

⁵³ Др П. Николић разликује три облика ванредног стања члан 147 став 2.

⁵⁴ Пројект ДСС члан 141 став 1.

⁵⁵ Пројект Београдског центра за људска права, теза Надлежност скупштине, став 1 алинеја 7 стр. 45.

⁵⁶ Пројект *Forum iurisa*, теза 2.7, став 1 алинеја 11, Надлежности Народне скупштине, стр. 57; пројект ДС члан 84 став 1 тачка 7; пројект ДСС члан 140 став 2 и члан 142 став 1. У овом пројекту одлучивање о проглашењу ратног стања је у надлежности Скупштине Србије и Црне Горе. Овакво решење сагласно је Уставној повељи заједнице Србија и Црна Гора, а будући да је овај пројект настао након доношења Уставне повеље и решења су усклађена са надлежностима Државне заједнице.

⁵⁷ Пројект ДСС члан 140 став 2.

⁵⁸ Пројект Београдског центра за људска права теза Одступања од људских права, став 2 стр. 26; пројект ДС, члан 20 став 2; пројект ДСС, члан 141 став 1.

ступања морају бити сведена на нужну меру коју такво стање изискује⁵⁹. У сваком случају ове мере подлежу контроли од стране Народне скупштине којој се подносе на потврду.

Треће питање односи се на временско и просторно дејство одлуке о одступању⁶⁰ од уставом гарантованих људских права.

Временско дејство одлуке о одступању од људских права је ограничено. Временско дејство одлуке прописано је у уставу. Међу уставним пројектима бележимо разлике у погледу дужине временског дејства одлуке као и могућност обнављања (продужавања) временског дејства одлуке. Временско дејство одлуке је према предлозима три уставна пројекта⁶¹ најдуже 90 дана, уз могућност да се временско дејство одлуке обнови, односно обнавља на додатних 90 дана. Само један⁶² предлог прописује знатно краће временско дејство одлуке о одступању од људских права (30 дана), уз могућност да се дејство одлуке обнавља на по 15 дана. Мере одступања од људских права престају да важе, по сили устава, са престанком ванредног стања.

Територијално дејство одлука није посебно уређено.

Четврто, парламентарна контрола одлука о одступању од уставом гарантованих људских права у време ванредног стања.

Одлуке о одступању од људских права, донете у време ванредног стања подлежу контроли од стране скупштине чим се стекну услови да се скупштина састане. Такво решење омогућава да и у току трајања ванредног стања акти извршне власти којима се одступа од уставом гарантованих људских права буду предмет контроле од стране скупштине, као и да, у складу са тим скупштина потврђује или укида мере предузете од стране извршне власти. Ово основно правило аутори два уставна пројекта допуњују још једним прописујући да „одступања престају да важе завршетком прве седнице Народне скупштине одржане по проглашењу ванредног стања”⁶³. Овакво решење ослоњено је на основно уставно правило да се одступања од људских права могу прописати само општим актима скупштине, а само изузетно актима извршне власти. Отуда скупштина, када се стекну услови за заседање има прилику да својим актом уреди одступања од људских права, а мере извршне власти престају да важе.

Пето, каталог апсолутно заштићених права полази од међународних стандарда у овој области, али се он проширује у неким пројектима⁶⁴ или статус не-

⁵⁹ Пројект Београдског центра за људска права, теза Одступања од људских права, став 1 стр. 26; пројект *Forum iurisa*, теза 1 ставови 8, 9 и 10, стр. 26; пројект ДС члан 20 став 1; пројект ДСС члан 141 став 1.

⁶⁰ Видети шире о одлуци о проглашењу ванредног стања код др М. Пајванчић *Доношење одлуке о увођењу ванредног стања*, Правна мисао бр. 5 – 6/1991 стр. 3 – 9.

⁶¹ Пројекти Београдског центра за људска права, *Forum iurisa* и ДС.

⁶² Пројект ДСС.

⁶³ Пројект Београдског центра за људска права, теза Одступања од људских права, став 6 *in fine*, стр. 27; пројект *Forum iurisa*, теза 1 став12, стр. 26.

⁶⁴ Пројект ДС употпуњује овај каталог следећим правима: лична слобода и безбедност, забрана насилне асимилације, забрана изазивања расне, националне и верске мржње члан 65.

ких права и обим одступања могу бити различити с обзиром на облик ванредног стања⁶⁵.

Систем и облици заштите људских права

Систем заштите клоји обухвата различите видове заштите људских права уређен је у свим уставним пројектима. Посебна поглавља устава посвећена заштити људских права садрже два пројекта⁶⁶, док је у осталима ово уређено како у поглављу о људским правима тако и у поглављу о организацији власти у оквиру надлежности одговарајућих органа државне власти. Заштита људских права се остварује у унутрашњем праву као и гарантовањем права на обраћање међународним институцијама за заштиту људских права.

Систем заштите људских права у унутрашњем праву обухвата судску заштиту људских права која се остварује пред редовним судовима, непосредну уставносудску заштиту коју обезбеђује уставни суд као и заштиту пред другим државним органима и организацијама која врше јавна овлашћења нарочито гарантовањем судске контроле законитости коначних управних аката⁶⁷. Поред тога посебно се гарантује стручна правна помоћ у заштити људских права коју обезбеђују адвокатура, бранилац грађана, јавни бележници⁶⁸ и „друге законом предвиђене службе”⁶⁹.

Примарни облик заштите људских права у унутрашњем праву је судска заштита⁷⁰ која се остварује пред редовним судовима. Уз гарантовање овог облика заштите људских права гарантује се и сет права везаних за право на правично суђење⁷¹ и утврђује начело хитности и приоритета⁷² као основно начелно процесно правило приликом одлучивања о заштити људских права пред судовима.

Људска права уживају и непосредну уставносудску заштиту. Ова права гарантује непосредно устава па је отуда неопходно установити и могућност непосредно уставносудске заштите људских права. Овај концепт заштите прихваћен је од стране свих аутора и садрже га сви пројекти устава⁷³. Основни инструмент

⁶⁵ Пројект ДСС разликује одступања у случају ванредног стања која се односе на слободу кретања, неповредивост стана, тајност писама и других средстава комуникације, слободу окупљања, права на штрајк и права азила (члан 143 став 1) од забране одступања за време рата (члан 143 став 2).

⁶⁶ Пројект *Forum iurisa* Одељак III тезе 1 – 4, стр. 51 и пројект др П. Николића, Глава В чланови 91 – 100.

⁶⁷ Овај вид заштите посебно је уређен у пројекту др П. Николића чланови 94 и 95

⁶⁸ Пројект *Forum iurisa* теза 3 стр. 52.

⁶⁹ Пројект др П. Николића члан 98 став 2.

⁷⁰ Пројект *Forum iurisa*, теза 1 став 3, стр. 51; пројект др П. Николића, члан 92; пројект ДС, члан 31; пројект ДСС, члан 21; пројект Београдског центра за људска права, теза Судска заштита права, стр. 41.

⁷¹ Нпр. пројект ДС, члан 31.

⁷² Нпр. пројект *Forum iurisa*, теза 1 став 4, стр. 51.; пројект др П. Николића члан 92.

⁷³ Пројект др П. Николића, чланови 93 и 157 став 1 под б; пројект ДС, члан 124 став 9; пројект ДСС, члан 178; пројект Београдског центра за људска права теза Надлежност Уставног суда став 3 алинеја 7, стр. 64; пројект *Forum iurisa* теза 1 став 5, стр. 51 и теза 2 став 1 алинеја 8 стр. 86.

непосредне уставноправне заштите људских права пред уставним судом је уставна жалба. За разлику од актуелног Устава Србије који не познаје институт уставне жалбе као инструмент непосредне уставносудске заштите људских права, сви анализирани пројекти установљавају овај основни инструмент заштите људских права пред уставним судом.

Уставна жалба конципирана је као инструмент установљен у корист лица чије је право повређено. Поред тога уставну жалбу могу поднети и други субјекти. То је заштитник људских права који то може учинити уместо лица чије је право повређено⁷⁴ или неки други субјект који у уставу није ближе одређен, већ се уређивање овог питања делегира законодавцу⁷⁵.

У неким уставним пројектима ово питање остаје отворено, јер у уставу није ближе одређено ко има активну легитимацију за подношење уставне жалбе.

Разлике које постоје међу пројектима односе се на услове под којима је могуће користити уставну жалбу као инструмент непосредне уставносудске заштите људских права. Уставна жалба се може користити само под одређеним условима. Уставна жалба се може користити под условом да „није обезбеђена судска заштита слободе или права”⁷⁶, под условом да су „исцрпени редовни судски правни лекови”⁷⁷, односно када су „исцрпљена редовна правна средства заштите људских права”⁷⁸. Прецизирање услова под којима је могућа уставна жалба указује још ближе на разлике у конципирању овог института и његовом месту у систему заштите људских права. За неке ауторе уставна жалба је институт који замењује одсуство судске заштите људских права (нпр. у случајевима у којима није допуштен управни спор), за друге она је правни инструмент заштите који се покреће када су у оквиру судске заштите људских права искоришћена сва расположива редовна правна средства заштите. Може се приметити да су услови везани само за редовне правне лекове предвиђене у судским поступцима. Следећи овакав став уставна жалба би се могла искористити као инструмент непосредне уставносудске заштите паралелно са применом ванредних правних лекова у поступку пред редовним судовима.

У оквиру унутрашњег права један специфичан вид заштите људских права обезбеђује бранилац права грађана (заштитник људских права, омбудсман)⁷⁹.

Право на обраћање међународним институцијама за заштиту људских права гарантује се експлицитно у већини пројеката⁸⁰ у складу са начелним ста-

⁷⁴ Пројект ДС члан 125 став 2; пројект Београдског центра за људска права теза Надлежност омбудсмана, став 1 алинеја 5 стр. 41, пројект *Forum iurisa* теза 2 став 4 алинеја 4 стр. 52.

⁷⁵ Пројект ДСС члан 178 став 2.

⁷⁶ Пројект *Forum iurisa* теза 2 став 4 стр. 87; пројект др П. Николића, члан 93.

⁷⁷ Пројект београдског центра за људска права, теза Надлежност уставног суда, став 5 алинеја 7; пројект ДСС члан 178 став 2.

⁷⁸ Пројект ДС члан 125 став 3.

⁷⁹ О браниоцу грађана његовом положају у систему заштите људских права у пројектима устава Србије видети шире код др М. Пајванчић *Омбудсман у уставном систему Србије – од идеје до реализације*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, XXXVII бр. 1-2/2003, стр. 43-59.

⁸⁰ Пројект др П. Николића члан 96; пројект *Forum iurisa* теза 6 став 5 *in fine* стр. 28; пројект ДСС члан члан 21 став 2;

вом о прихватању, признању и поштовању међународних извора људских права уз услов да су ратификовани, као и уважавању општеприхваћених правила међународног права у овој области, а у складу са међународним стандардима у области људских права.

Међународно правна заштита људских права обухвата два права. Једно од њих је по садржају шире и односи се на гарантовање међународног надзора над остваривањем људских права, што је део обавеза владе која је ратификовала одређену међународну конвенцију. Право међународног надзора над остваривањем људских права уређено је само у једном од уставних пројеката⁸¹. Друго је, по садржају, уже и обухвата право на обраћање међународним институцијама за заштиту људских права.

Услове под којима је заштиту људских права могуће потражити пред међународним органима у чијој је надлежности одлучивање о заштити људских права садржи само један од пројеката, који упућује на „услове и поступак који су утврђени међународним правом”⁸². Право на обраћање међународним институцијама за заштиту људских права је право којим се може користити сваки појединац као и држава⁸³.

Пажњу заслужује и уређивање извршења одлука међународних органа о заштити људских права. Овом важном питању само један од пројеката поклања дужну пажњу уређујући одговорност Републике Србије у овом домену. Република Србија „извршава одлуке међународних органа и сноси њихове трошкове”⁸⁴.

Појединачне гаранције заштите људских права

Заштита људских права обухвата и низ појединачних гаранција чија је сврха и смисао да обезбеде поштовање људских права, са једне стране и заштите појединца који је носилац тих права.

Највећи број ових гаранција односи се на личну слободу, па ће наше интересовање бити усмерено на облике и садржај гаранција које се односе на ову слободу. Најзначајније посебне гаранције које штите личну слободу обухватају:

Право на једнаку заштиту људских права као један од облика у коме се опште начело једнакости грађана, због значаја за статус грађана у уставном систему, гарантује и као правна једнакост или једнакост пред законом. У свим уставним пројектима гарантује се право на једнаку заштиту права, а у некима од пројеката⁸⁵ уз ово основно право ближе се одређују органи које обавезује ово правило (судови, други државни органи, имаоци јавних овлашћења, органи региона и јединица локалне самоуправе). Ипак, бележимо и извесне разлике у

⁸¹ Пројект *Forum iurisa* теза 6 став 5, стр. 28.

⁸² *Ibidem*, теза бстав 5 ин фине.

⁸³ *Ibidem*, теза 6 тачка 5.

⁸⁴ Пројект ДСС члан 21 став 3.

⁸⁵ Пројект ДСС члан 34 став 1; пројект Београдског центра за људска права теза Право на правично суђење став 1 стр. 30.

дефинисању садржаја овог права. Садржај овог права обухвата једнакост пред законом⁸⁶ као и право на једнаку заштиту пред законом⁸⁷.

Право на правну сигурност и правично суђење гарантује се као посебно право грађана у неким од пројеката⁸⁸ и ближе уређује садржај овог права који, између осталог, обухвата више посебних права: претпоставку невиности; принцип легалитета дела и санкције; право на суђење пред независним, непристрасним судовима који су установљени законом; право на природног судију; сет права која има лице о чијој се одговорности одлучује (јавна расправа пред независним и непристрасним судом образованим на основу закона; решавање о предмету у разумном року без непотребног одлагања и одуговлачења, право на делотворан правни лек, јавно изрицање пресуде, право на бесплатног преводилоца и др.);⁸⁹ као и посебан сет права која се гарантују лицима окривљеним за кривично дело (право на браниоца; право да у најкраћем року, на језику који разуме, буде обавештен о основама и правној природи дела које му се ставља на терет; право на довољно времена за припремање одбране и др.)⁹⁰.

Међу ауторима постоје извесне разлике када се пажљивије анализира како дефинишу садржај појединих права. Илустроваћемо то на примеру гарантовања претпоставке невиности. Ово начелно правило дефинише се различито: „свако се сматра невиним”⁹¹, „свако има право да се сматра невиним”⁹², „свако ће се „сматрати невиним”⁹³, „нико се не може сматрати кривим”⁹⁴, „сматра се невиним” и „не може се сматрати кривим”⁹⁵.

Забрана ретроактивности као важан принцип правне сигурности начелно се гарантује у свим пројектима устава уз општи изузетак од овог правила када је у питању кривично законодавство⁹⁶. У том случају ретроактивна примена закона је допуштена уколико је закон блажи по учиниоца кривичног дела. Међу ауторима постоје значајне разлике у односу на могућност одступања од начелне одредбе којом се искључује ретроактивно дејство закона.

У једној групи су уставни пројекти који не допуштају изузетак од овог општег правила изузев у кривичном законодавству уколико је закон повољ-

⁸⁶ Пројект др П. Николића члан 18 став 3; пројект *Forum iurisa* теза 1.6 став 2 стр. 33; пројект ДС члан 17 став 1.

⁸⁷ Пројект *Forum iurisa* теза 1.6 став 3 стр. 33; пројект ДС члан 18 став 2.

⁸⁸ Пројект др П. Николића члан 31 став 1; пројект *Forum iurisa* теза 1.4 стр. 31.

⁸⁹ Пројект *Forum iurisa* теза 1.4 став 1 алинеје 1 до 5, стр. 31.

⁹⁰ Ибидем став 6 алинеје 1 до 5, стр. 32.

⁹¹ Пројект ДСС члан 32 став 2.

⁹² Пројект Београдског центра за људска права теза Претпоставка невиности стр. 31.

⁹³ Пројект *Forum iurisa* теза 1.4 став 2 стр. 31.

⁹⁴ Пројект ДС члан 33.

⁹⁵ Пројект др П. Николића члан 33 ставови 1 и 2.

⁹⁶ Пројект ДСС члан 32 став 1; пројект ДС члан 34; пројект *Forum iurisa* теза 1.4 став 4 стр. 31; пројект Београдског центра за људска права теза Кажњавање на основу закона став 2 стр. 31.

нији за учиниоца кривичног дела⁹⁷. Другој групи припадају уставни пројекти који допуштају изузетке од забране ретроактивног дејства закона не само када је у питању кривично законодавство повољније за учиниоца кривичног дела, већ и у другим случајевима „ако то налаже општи интерес утврђен при доношењу закона“⁹⁸ односно само „поједине одредбе закона“ могу имати повратно дејство „када то налаже општи интерес“⁹⁹ и „уколико је то утврђено у поступку доношења закона“¹⁰⁰. Допуштање одступања од забране ретроактивног дејства закона позивом на општу клаузулу („јавни интерес“) уз могућност ретроактивног дејства свих а не само појединих законских одредаба озбиљно доводи у питање принцип правне сигурности и владавину права.

Уз забрану ретроактивности тесно је везано и ступање на снагу закона. У свим пројектима ступање на снагу закона могуће је након објављивања закона, а по протеклу времена чекања. Само један од аутора допушта могућност одступања од овог правила под условом да закон који се доноси другачије уреди ступање на снагу¹⁰¹. Такво решење није сагласно начелу правне сигурности и свакако није одлика правног система заснованог на начелу владавине права.

Право на делотворни правни лек гарантују сви уставни пројекти. Ово право гарантује се како начелном одредбом тако и посебним навођењем појединих правних лекова међу којима је посебно гарантовано право на жалбу¹⁰² право на уставну жалбу¹⁰³ и право на испитивање и оспоравање законитости и оправданости лишења слободе (*habeas corpus*)¹⁰⁴. Само у једноме од пројеката исцрпније су уређена питања везана за инструменте заштите људских права¹⁰⁵. То се посебно односи на уставно гарантовање правних средстава за заштиту људских права; природу и својства правних средстава за заштиту људских права која, сагласно међународним стандардима у овој области, морају бити доступна и могућа; посебно гарантовање права на оспоравање законитости и оправданости лишења слободе као и навођење субјеката који се могу користити правним инструментима за заштиту људских права.

⁹⁷ Пројект београдског центра за људска права теза Основна начела уставности и законитости став 8 и пројект *Forum iurisa* теза 4 стр. 85.

⁹⁸ Пројект ДСС члан 170 став 2.

⁹⁹ Пројект ДС члан 119 став 1.

¹⁰⁰ Пројект др П. Николића члан 9 став 2.

¹⁰¹ Пројект др П. Николића члан 9 став 1.

¹⁰² Пројект ДС члан 32; пројект ДСС члан 34 став 2; пројект Београдског центра за људска права теза Право на жалбу стр. 31; пројект др П. Николића члан 97 гарантују право на жалбу или друго правно средство; пројект *Forum iurisa* теза 5 стр. 85.

¹⁰³ Пројект ДС члан 23 став 2 и члан 125; пројект др П. Николића члан 93; пројект ДСС члан 178; пројект Београдског центра за људска права теза Надлежност Уставног суда став 5 алинеја 7, стр. 64; пројект *Forum iurisa* теза 2 став 1 алинеја 8 стр. 86.

¹⁰⁴ Пројект ДС члан 28 став 6; пројект ДСС члан 26 став 3; пројект Београдског центра за људска права теза Забрана противуставног кажњавања или лишења слободе став 2 стр. 30; пројект *Forum iurisa* теза 2 став 3 стр. 51.

¹⁰⁵ Пројект *Forum iurisa* теза 2 ставови 1 до 4, стр. 51 и 52.

Право на професионалну правну помоћ¹⁰⁶ и право на тумача¹⁰⁷ начелно се гарантује свим лицима. Посебно ова права се гарантују у кривичном поступку пред судовима где се остварује и у једном посебном облику као право на обезбеђивање обавезне професионалне одбране (обавезни бранилац) које аутори пројеката посебно наводе¹⁰⁸. У неким од пројеката ближе се уређује садржај права на професионалну правну помоћ које укључује право на слободан избор браниоца, право на несметану комуникацију са браниоцем и право на довољно времена за припрему одбране¹⁰⁹. То су свакако најзначајнија права које штити појединца и његова права у поступку пред судом. Ово право често се гарантује уз право на одбрану, право на правично суђење или општа јемства законитости.

Право на тумача (преводиоца) ослоњено је на начелни уставни принцип према коме непознавање језика на коме се води поступак не сме бити препрека коришћењу права¹¹⁰. Уз право на тумача неки аутори посебно утврђују да су услуге преводиоца за лице против кога се поступак води бесплатне¹¹¹.

Начело јавности при изрицању пресуде гарантују сви уставни пројекти,¹¹² а поједини и посебно уређују принцип јавности суђења и прецизирају услове под којима је могуће искључити јавност суђења¹¹³.

Начело *non bis in idem* гарантовано је у свим уставним пројектима¹¹⁴, али се може приметити да се садржај овог правила односи на различите ситуације: искључивање „одговорности за кривично дело”,¹¹⁵ на искључивање „могућности кажњавања за кривично дело”¹¹⁶ односно искључивање „поновног суђења” као и „поновног кажњавања” за исто кривично дело¹¹⁷.

Право на рехабилитацију и уз њега право на накнаду штете гарантује се лицима која су без основа кривично осуђена или су без основа лишена слободе.

¹⁰⁶ Пројект др П. Николића члан 98; пројект ДС члан 30 став 2; пројект ДСС члан 27 став 1 и члан 31 став 1; пројект *Forum iurisa* теза 1.4 став 1 алинеја 4; пројект Београдског центра за људска права теза Посебна јемства став 2 стр. 31.

¹⁰⁷ Пројект београдског центра за људска права теза Општа јемства законитости ставови 11 и 12 стр. 63 и теза Посебна јемства став 4 стр. 63; пројект ДСС члан 173; пројект ДС члан 30 став 4.

¹⁰⁸ Пројект ДС члан 30 став 3; пројект ДСС члан 27 став 1 ин fine; пројект *Forum iurisa* теза 1.4 став 6 алинеја 2 стр. 32.

¹⁰⁹ Пројект *Forum iurisa* теза теза 1.3 став 6 алинеја 2 стр. 30 и теза 1.4 став 6 алинеје 2 и 3 стр. 31.

¹¹⁰ Нпр. пројект ДСС члан 173 став 1.

¹¹¹ Пројект *Forum iurisa* теза 1.4 став 1 алинеја 4.

¹¹² Пројект ДС члан 107; пројект др П. Николића члан 171; пројект ДСС члан 30; пројект Форум јуриса теза 1.4 став 1 алинеја 3; пројект Београдског центра за људска права теза Право на правично суђење став 3 стр. 31.

¹¹³ Пројект ДСС члан 30; пројект *Forum iurisa* теза 1.4 став 1 алинеја 3.

¹¹⁴ Пројект ДСС члан 32 став 3; пројект *Forum iurisa* теза 1.4 став 5 стр. 31; пројект Београдског центра за људска права теза Не бис ин идем стр. 31; пројект ДС члан 35; пројект др П. Николића члан 34.

¹¹⁵ Нпр. пројект Београдског центра за људска права.

¹¹⁶ Нпр. пројект ДС.

¹¹⁷ Нпр. пројект др П. Николића.

Аутори свих пројеката сагласни су у погледу садржаја и обима ових уставних права¹¹⁸. Само у једноме од пројеката уз ова права сваком лицу које је незаконито или неоправдано лишено слободе гарантује се и право на јавно извињење¹¹⁹. Поједини аутори, поред тога, експлицитно утврђују одговорност државе за накнаду штете коју појединцу нанесу државни органи својим незаконитим или несавесним радом¹²⁰.

Посебне гаранције заштите права националних мањина, уз посебна права националних мањина садрже два уставна пројекта. Права националних мањина уређују се органским законом¹²¹ који се доноси по посебној процедури, строжијој од оне предвиђене за доношење обичних закона. Строжија процедура доношења закона којима се уређују права националних мањина представља својеврсну гаранцију заштите ових права, јер овај закон, према његовој правној снази ставља изнад осталих закона и представља својеврсну препреку олакој измени гаранција садржаних у њему. Поред тога, у једноме од пројеката експлицитно се гарантују стечена права општом одредбом да се „достигнути ниво људских и мањинских права, индивидуалних и колективних, не може смањивати”¹²² као и посебном одредбом која се односи на права припадника националних мањина „стечена прописима који су се примењивали до ступања на снагу Устава као на основу међународних уговора којима је СР Југославија и државна заједница Србија и Црна Гора приступила”, а која се не могу уклонити нити мењати¹²³.

На крају прегледа основних уставних решења која се односе на заштиту људских права могуће је указати и на неколико општих запажања.

1. Основни приступ људским правима ослоњен је на схтавање устава као основног гаранта људских права што се потврђује не само на начелном нивоу већ и низом посебних уставних правила која ближе дефинишу садржај оваквог начелног приступа.

2. Каталог људских права који, у највећој мери следи међународне стандарде људских права, допуњен је једнако важним инструментима заштите људских права. Устав није само основни акт који позитивира већи или мањи број појединачних права, већ у првом реду основни и најважнији гарант њихове заштите. Посебна пажња усмерена је на заштиту људских права и установљавање институција чије су надлежности везане за заштиту људских права и ус-

¹¹⁸ Пројект др П. Николића члан 35; пројект ДС члан 36; пројект ДСС члан 33 и члан 172; пројект *Forum iurisa* теза 1.3 став 9 стр. 30; пројект Београдског центра за људска права теза Право на рехабилитацију и накнаду штете, стр. 33.

¹¹⁹ Пројект *Forum iurisa* теза 1.3 став 9 стр. 31.

¹²⁰ Пројект др П. Николића члан 10.

¹²¹ Пројект ДСС члан 73 став 2 ин фине.

¹²² Пројект ДС члан 71 став 1.

¹²³ Пројект ДС члан 71 став 2. Ово решење ослања се на Повељу о људским и мањинским правима и грађанским слободама, члан 57, Службени лист СЦГ бр. 6/ 2003.

тавно гарантовање инструмената чији је смисао обезбеђивање ефективне заштите људских права.

3. Видљиво је настојање аутора да се сузи простор деконституционализацији људских права путем закона нарочито основних права која задржавају статус уставних, а не законских права. Израз оваквог настојања је видљив и у великој пажњи која је, у посвећена је ограничењима односно одступањима од уставом гарантованих људских права која се уређују рестриктивно и представљају изузетак који је могућ и допуштен под строго прописаним условима које утврђује сам устав.

4. Апсолутно заштићена права дефинитивно су изузета из режима одступања у ванредним приликама. Све мере које се односе на одступања од уставом гарантованих права могуће су само у оквирима и границама које дефинише устав. Сви акти који уређују одступања подлежу контроли од стране Народне скупштине.

5. Предвиђене су и нове институције у домену заштите људских права. То је заштитник права грађана (омбудсман) који употпуњује судску заштиту људских права.

6. Систем заштите људских права употпуњава и међународноправна заштита која је општеприхваћена као један од видова заштите људских права. Она обухвата, поред заштите пред међународним телима у чијој је надлежности одлучивање о заштити људских права (судска заштита) и право на међународни надзор над остваривањем људских права.

7. Систем заштите људских права укључује и непосредну заштиту људских права пред уставним судом. Начело непосредне примене уставом гарантованих људских права употпуњено је начелом њихове непосредне уставноправне заштите пред уставним судом. Непосредну уставноправну заштиту људских права омогућује институт уставне жалбе као правно средство којим се обезбеђује непосредна уставно судска заштита људских права.

Закључци до којих смо дошли омогућују да се позитивно одговори на питање које смо поставили у приступу. Међу ауторима постоји консензус у приступу људским правима и њиховом месту у уставу. То је посебно видљиво у односу на систем заштите људских права и нове институције и институте заштите људских права.

*Marijana Pajvančić, Ph. D., Full professor
Novi Sad School of Law*

Protection of human rights in draft constitution of Serbia

Abstract

This paper analyses through comparison the concept of human rights protection contained in the proposals for the new Constitution of Serbia.

The main approach to human rights protection is based on comprehension of Constitution as the principal safeguard of human rights. This is expressed not only as a principle, but is also inserted in special constitutional provisions. The list of human rights corresponds to the international standards, but is also followed by the instruments of human rights protection. Limitations and deviations are defined restrictively and they are permitted only within the constitutional framework. Absolutely protected rights are exempt from deviations under extraordinary circumstances. All the documents envisaging deviations are subject to the control by the National Assembly.

A new institution for protection of human rights is also envisaged. It is the advocate of the rights of citizens (ombudsman), who completes the judicial protection of human rights. The system of human rights protection is expanded by the immediate protection granted by the Constitutional Court. The principle of direct application of constitutionally guaranteed human rights fulfills the principle of human rights protection by the Constitutional Court. Direct constitutional protection of human rights is provided by the notion of constitutional complaint as a new instrument of protection. Human rights protection includes legal protection before international bodies authorized to decide on human rights protection (judicial protection), and the right to international supervision over exercising of human rights.